

5. Малиновський О.О. Радянські поправчо-трудові установи порівнюючи з буржуазними тюрмами / *Збірник Соціально-Економічного Відділу Всеукраїнської Академії Наук.* № 16. У Києві. 1928. 271 с.
6. Уголовный кодекс Российской Социалистической Федеративной Советской Республики. Гос. Трест «Петропечать», 1923. 105 с.
7. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Социалистической Федеративной Советской республики. Москва: Изд-во Наркомюста РСФСР. 1992. С. 142.
8. Малиновский И. Проект «Исправительно-Трудового Кодекса». *Право и жизнь.* 1924. Книга пятая и шестая. С. 53–64.
9. Малиновський О. Позбавлення волі злочинця в минулому і сучасному (Нарис з історії давньо-руського, західно-руського та нового українського права). Україна. 1928. Книга 3. С. 10–14.
10. Пролетарская революция и право. 1918. № 1. С. 70-71.
11. Пролетарская революция и право. 1918. № 2. С. 54-55.
12. Малиновский И. Всероссийский Съезд Работников Пенитенциарного Дела в Москве 18-24 октября 1923 года. Стенографический отчет пленарных заседаний съезда. *Право и жизнь.* Книга седьмая и восьмая. 1924. С. 108-109.
13. И.М. (И. Малиновский). Пенитенциарное дело в РСФСР за 1923 год. *Советское право.* № 3, 1924. С. 119–121.
14. V Всероссийский Съезд деятелей Советской юстиции. *Право и жизнь.* 1924. Книга пятая и шестая. С. 108–115.
15. Исправительно-трудовой кодекс РСФСР. Оттиск из «Бюлетня № 10» II сессии ВЦИК XI созыва. Издание ВЦИК. Москва-Кремль, 1924. 41 с.
16. Малиновский И. Карательная политика Советской власти и «исправительно-трудовой кодекс». *Право и жизнь.* 1925. Книга первая. С. 62–70.
17. Уголовный кодекс УССР. Харьков : Издание Наркомюста УССР. 1922. 104 с.
18. Виправно-трудоий кодекс. *Видання Виправно-трудоового відділу НКВС УСРР.* 1926. 146 с.

УДК 343.2/.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.3.28>

МОЗОЛЬ С.А., ГУЦУЛЯК М.Я.

СПІВВІДНОШЕННЯ МАЛОЗНАЧНОСТІ ДІЯННЯ, ПОДАТКОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІЛЬГИ ТА РОЗРАХУНКОВОЇ ОДИНИЦІ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

THE RATIO OF THE SIGNIFICANCE OF THE ACTION, SOCIAL SUBJECT OF BENEFIT AND SETTLEMENT UNITS IN THE PROCESS OF APPLICATION OF CERTAIN NORMS OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Актуальність статті полягає в тому, що прийняття у 2001 році Кримінального кодексу України докорінно змінило стереотипні уявлення суспільства про кримінальне право виключно як про галузь, основною та єдиною функцією якої є каральна. Головним чином такі кардинальні перетворення зумовлені максимальним використанням нормативної концентрації принципу гуманізму. Так, порівняно з КК України 1960 року у КК України від 5 квітня 2001 року кількість обставин, що виключають злочинність діяння, збільшено з трьох до семи, розширено си-

© МОЗОЛЬ С.А. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (Національна академія внутрішніх справ)

© ГУЦУЛЯК М.Я. – кандидат юридичних наук, доцент, викладач спеціальності «Право» (Івано-Франківський коледж Львівського національного аграрного університету)

стему покарань, яка дозволяє повніше враховувати конкретні обставини справи та призначати справедливе, необхідне і достатнє покарання, виключено поняття особливо небезпечного рецидивіста, скасовано смертну кару тощо. Наведені законодавчі новели, що, з поміж іншого, спрямовані на демократизацію та гуманізацію суспільних відносин, в тому числі й кримінально-правових. У статті розглядаються питання щодо характеристики законодавчого визначення поняття малозначності діяння, визначається зміст діяння, яке формально містить ознаки діяння, передбаченого відповідною статтею особливою частиною КК України, але через відсутність суспільної небезпеки не визнається злочином. Визначені основні критерії розмежування малозначного діяння від злочину. Акцентовано на принципах визначення розрахункової одиниці розміру майнової шкоди у проєкті нового Кримінального кодексу України. Зроблено висновок, що все ще залишаються проблемними моменти, які стосуються відмежування малозначності діяння, яке виключає його злочинність, та відсутності в діях особи складу злочину як обставини, що виключає кримінальне провадження; виокремлення категорій злочинів, до яких не може застосовуватись положення про малозначність діяння; градації об'єктів кримінально-правової охорони за ступенем суспільної значущості під час застосування норми про малозначності діяння.

Ключові слова. *малозначність, злочин, правопорушення, кримінальний проступок, суспільна небезпека, об'єктивні та суб'єктивні ознаки, дія, бездіяльність, податкова соціальна пільга, розрахункова одиниця, майнова шкода.*

The relevance of the article is that the adoption in 2001 of the Criminal Code of Ukraine radically changed the stereotypical perceptions of society about criminal law exclusively as an industry whose main and only function is punitive. These cardinal transformations are mainly due to the maximum use of the normative concentration of the principle of humanism. Thus, in comparison with the Criminal Code of Ukraine of 1960, in the Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 the number of circumstances precluding the criminality of the act was increased from three to seven, the system of punishments was expanded to allow punishment, the notion of a particularly dangerous recidivist is excluded, the death penalty is abolished, etc. These legislative novelties, among other things, are aimed at democratization and humanization of social relations, including criminal law. The article considers the characteristics of the legislative definition of the concept of insignificance of the act, determines the content of the act, which formally contains the signs of the act provided by the relevant article of the Criminal Code of Ukraine, but due to lack of public danger is not a crime. The main criteria for distinguishing an insignificant act from a crime are determined. Emphasis is placed on the principles of determining the unit of account for property damage in the draft of the new Criminal Code of Ukraine. It is concluded that there are still problematic issues concerning the demarcation of the insignificance of the act, which excludes its criminality, and the absence in the actions of the person of the crime as a circumstance that excludes criminal proceedings; identification of categories of crimes to which the provision on insignificance of the act cannot be applied; gradation of objects of criminal law protection according to the degree of social significance in the application of the norm of insignificance of the act.

Key words. *insignificance, crime, offense, criminal offense, public danger, objective and subjective signs, action, inaction, social tax benefit, unit of account, property damage.*

Вступ. Прийняття у 2001 році Кримінального кодексу України докорінно змінило стереотипні уявлення суспільства про кримінальне право виключно як про галузь, основною та єдиною функцією якої є каральна. Головним чином такі кардинальні перетворення зумовлені максимальним використанням нормативної концентрації принципу гуманізму.

Так, порівняно з КК України 1960 року у КК України від 5 квітня 2001 року кількість обставин, що виключають злочинність діяння, збільшено з трьох до семи, розширено систему покарань, яка дозволяє повніше враховувати конкретні обставини справи та призначати справедливе, необхідне і достатнє покарання, виключено поняття особливо небезпечного рецидивіста,

скасовано смертну кару і так далі. Наведені законодавчі новели, з поміж іншого, спрямовані на демократизацію та гуманізацію суспільних відносин, в тому числі й кримінально-правових.

Водночас у чинному законі про кримінальну відповідальність чітко простежується наступність кримінального права. З-поміж багатьох елементів, які притаманні як КК України 1960 року, так і Кодексу 2001 року, на особливу увагу заслуговує положення про малозначність діяння, оскільки саме воно визначає випадки, коли діяння, яке за об'єктивними та суб'єктивними ознаками цілком відповідає конкретному складу злочину, передбаченому Особливою частиною КК, не вважається злочинним, тобто суперечить принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

Аналіз досліджень проблеми. Дослідженням проблематики визначення змісту та ознак малозначного діяння займалися у своїх працях такі науковці, як В.К. Гришук, Л.М. Кривоченко, Б.О. Кириш, М.Й. Коржанський, О.М. Литвинов, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, А.О. Пінаєв, І.К. Туркевич, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.В. Шаблістий тощо.

Підвищений інтерес викликаний не стільки законодавчим формулюванням наведеної кримінально-правової норми, скільки питанням її практичного застосування в діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Аналіз матеріалів, на підставі яких закриті кримінальні провадження з посиланням на положення про малозначність діяння, свідчить про наявність значної кількості дискусійних, а то й проблемних питань.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження співвідношення малозначності діяння, податкової соціальної пільги та розрахункової одиниці у процесі застосування окремих норм кримінального кодексу України.

Результати дослідження. Поняття малозначності діяння не є новим для вітчизняного кримінального права. У частині 2 ст. 11 чинного КК України закріплено, що не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [6, с. 46].

Даючи інтерпретацію наведеному положенню, доцільно вказати на його логічно завершений, лаконічний та універсальний характер. Досконалість законодавчої техніки, рівень розвитку науки кримінального права відіграють надзвичайно велику роль під час забезпечення максимального ефективного впливу кримінально-правових норм на суспільні відносини. Однак поряд із вказаним вище не менш важливе значення має знання, правильне розуміння та застосування норм кримінального закону.

Однак проблемними все ще залишаються моменти, які стосуються відмежування малозначності діяння, яке виключає його злочинність, та відсутності в діях особи складу злочину як обставини, що виключає підстави для початку досудового розслідування.

Практика застосування ч. 2 ст. 11 КК України свідчить про наявність значної кількості ситуацій, в яких здійснюється неправильне тлумачення букви закону. Так, досить часто зустрічаються випадки, коли кримінальне провадження закривається на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення [4] та одночасно на підставі ч. 2 ст. 11 КК України за умови фактичної наявності складу злочину (наприклад, у разі умисного знищення чи пошкодження чужого майна, якщо заподіяна шкода є значно меншою від «великих розмірів» – ч. 1 ст. 194 КК, чи крадіжці ст. 185 КК – якщо вартість викраденого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян тощо) [3; 2].

Однак наведені підстави діаметрально протилежні і застосування однієї із них виключає застосування іншої. Такі помилки не мають принципового значення для учасників кримінального процесу (стосовно яких вирішується питання про початок досудового розслідування, оскільки провадження у разі визнання діяння малозначним підлягає закриттю на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 чинного Кримінального процесуального кодексу України за відсутністю події кримінального правопорушення [4]). Саме низький ступінь суспільної небезпеки – єдина підстава для невизнання діяння злочинним. Закономірно, що правильне вирішення питання щодо можливості застосування норми про малозначність діяння значною мірою визначає подальший статус людини і її долю.

Тому з метою підвищення ступеня вірогідності істинності правозастосовної діяльності в контексті визнання окремих вчинків малозначними доцільним видається виокремлення діяння, які малозначними визнаватись не можуть за будь-яких обставин.

Так, такими слід вважати:

1) діяння, які взагалі не містять складу конкретного злочину чи визнаються незлочинними в силу закону;

2) діяння, які характеризуються майновою чи фізичною шкодою, а її істотність визначена безпосередньо в законі через вказівку на певну кількість неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тяжкість тілесних ушкоджень (наприклад, ст.ст.121,122, 185, 194 КК України тощо) [5, с. 257].

Яскравим прикладом тут виступає простий склад такого злочину, як крадіжка. Якщо майно викрадено на суму, яка не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, має місце адміністративне правопорушення, передбачене ст. 51 КУпАП – «Дрібна крадіжка» [2]. Ступінь суспільної небезпеки в такому разі законодавець має змогу враховувати повною мірою вже на законодавчому рівні шляхом підвищення чи зниження межі, яка відокремлює злочин від адміністративного проступку.

Однак вказівка у примітках до статей особливої частини КК України з урахуванням визначеної кількості неоподатковуваних доходів громадян (наприклад, статті 185-187, 194, 364, 365 КК України), на нашу думку, є неправильною, адже реально враховується під час підрахунку не 17 гривень, а податкова соціальна пільга, яка дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року (пп. 169.1.1 ПКУ) [7]. В деталях слід зауважити, що ч. 4 ст. 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», визначає прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня 2021 року у розмірі 2270 гривень [1].

Таким чином, дозволимо собі привести приклад підрахунку неоподаткованого мінімуму доходів громадян в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень. Згідно з приміткою до статті 51 КУпАП – викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян [2]. Таким чином, для внесення відомостей в ЄДРДР за фактом вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст.185 КК України, сума викраденого майна повинна становити більше 227 грн.

Вимога щодо підрахунку суми чи розмірів заподіяної шкоди впливає пунктом 5 підрозділу 1 розділу XX Податкового кодексу України, в якому вказано: «якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року [7].

Парадоксальний вигляд мала б ситуація, коли особа звільняється від кримінальної відповідальності по малозначності діяння (без можливості притягнення в подальшому до адміністративної відповідальності, оскільки законодавством таку можливість не передбачено, тобто до юридичної відповідальності особа взагалі не притягається), хоча в її діях, де-факто, вбачаються ознаки злочину, а особа, яка вчинила суміжне адміністративне правопорушення із заподіянням значно меншої шкоди, піддається заходам адміністративного стягнення;

3) усі злочини з необережною формою вини, за винятком діянь, які стосуються порушення певних правил, наслідки яких не є конструктивною ознакою складу злочину (наприклад, ст. 333 КК) [6, с. 52];

4) діяння, які не лише об'єктивно, але й суб'єктивно за ступенем суспільної небезпеки у кримінально-правовому плані є незначними. Готування до злочину чи замах на злочин, який належить до категорії тяжких (поза змістом ст. 12 КК), не можуть визнаватись малозначними навіть у тому разі, коли вони об'єктивно не спричинили ніякої шкоди;

5) діяння, вчинені у співучасті, якщо хоча б щодо одного із співучасників положення про малозначність не застосовується;

6) діяння, вчинені за обставин, що виключають їх злочинність (необхідна оборона, уявна оборона, затримання особи, що вчинила злочин, крайня необхідність тощо);

7) діяння, які регулюються п. 1 ч. 1 ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України, а саме кримінальні провадження у формі приватного обвинувачення, які по суті можуть бути розпочаті слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого [4].

Як показує судово-слідча практика, здебільшого малозначними визнаються діяння, що містять ознаки злочинів невеликої та середньої тяжкості. Однак дискреційні повноваження суду не виключають можливості визнання малозначним тяжкого, а то й особливо тяжкого злочину.

Також слід зауважити, що набрання чинності положень Закону України від 07.06.2018 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», кардинально нормативно не вирішив питання щодо новітнього підходу до визначення змісту ознак, які виступають критеріями розмежування малозначного діяння власне від кримінального проступку. Адже нормативно-правові аспекти змісту самого поняття «кримінальний проступок», під яким у ч. 2 ст. 12 КК України розуміють передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі», вже породжує ряд дискусійних моментів, особливо в контексті тих кримінальних правопорушень, *за які передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, як це було передбачено при класифікації злочинів невеликої тяжкості* [8].

Наразі робота над проектом нового Кримінального кодексу України триває. Робоча група з питань розвитку кримінального права завершила обговорення Загальної частини та декількох розділів Особливої частини нового Кодексу. Доволі цікавою є позиція, яка відображена у запропонованому Проекті Кримінального Кодексу України, зокрема: авторами у статті 1.3.2 пропонується внести нове поняття для КК України – **розрахункова одиниця**, яка буде застосовуватися для визначення розмірів предмета або засобу вчинення кримінального правопорушення, **а також спричиненої ним майнової шкоди** і розміру штрафу та грошового стягнення у розмірі 200 гривень. Окрім цього, закріплено нормативний порядок зміни не частіше, ніж один раз на календарний рік такої розрахункової одиниці [9]. Однак під час визначення суми розрахункової одиниці, на наше переконання, все-таки слід законодавчо відобразити, **які власне критерії** зміни розрахункової одиниці будуть застосовуватися **при внесенні змін?**, чи надалі це розмір буде залежати від податкової соціальної пільги у відсотках, чи можливо – власне розмір прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плата тощо?

Заслужують позитивного схвалення і запропоновані авторами Проекту КК України поділ на **розміри майнової шкоди, а саме:** а) неістотна – майнова шкода, яка в десять і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої цим Кодексом; б) істотна – майнова шкода, яка в сто і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої цим Кодексом; в) значна – майнова шкода, яка в одну тисячу і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої цим Кодексом; г) тяжка – майнова шкода, яка в десять тисяч і більше разів перевищує розмір розрахункової одиниці, встановленої цим Кодексом [9].

Висновки. Підсумовуючи викладені позиції, слід відзначити, що на часі все ще залишаються проблемними моменти, які стосуються відмежування малозначності діяння, яке виключає його злочинність, та відсутності в діях особи складу злочину як обставини, що виключає кримінальне провадження; виокремлення категорій злочинів, до яких не може застосовуватися положення про малозначність діяння; градації об'єктів кримінально-правової охорони за ступенем суспільної значущості під час застосування норми про малозначність діяння.

З метою врегулювання питань щодо визначення в окремих статтях особливої частини КК України понять «істотна шкода», «значна шкода», «великі розміри», «особливо великі розміри», «тяжкі наслідки» ми вважаємо, що було б доцільно нормативно закріпити ці поняття у нормах Загальної частини КК України, які б застосовувалися і були універсальними до всіх норм Особливої частини КК України, які закріплюють такі обов'язкові ознаки, як заподіяння злочинною шкодою, з урахуванням розміру майнової шкоди (неістотна, істотна, значна, тяжка) через призму розрахункової одиниці, а не чинного на часі порядку врахування неоподаткованого мінімуму доходів громадян, із вказівкою на податкову соціальну пільгу. Саме такий варіант врегулювання вказаних відносин може бути реалізований шляхом внесення у Загальну частину КК України окремої статті, яка закріплює принцип визначення суми заподіяної майнової шкоди, що дозволить не тільки забезпечити правильне застосування положень Особливої частини КК України, а й буде виступати додатковим механізмом розмежування кримінальних правопорушень від адміністративних.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державний бюджет України на 2021 рік» від 15 грудня 2020 року № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

3. Кримінальний кодекс України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2341-14.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ : Концерн “Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника та М.І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2009. 1236 с.
7. Податковий кодекс України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/stru#Stru>.
8. Закону України від 07.06.2018 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928.
9. Контрольний текст (проекту) Кримінального кодексу України (+ проступки) – (станом на 29.03.2021 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/03/30/kontrolnyj-proekt-kk-29-03-2021-1.pdf>.

УДК 343.22

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.3.29>

СКЛЯР М.О., НЕБОГАТІКОВА С.С.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CRIMINAL RESPONSIBILITY: THEORETICAL ASPECT

Авторами досліджується надзвичайно актуальна та основоположна тема в галузі кримінального права, а саме можливість притягнення штучного інтелекту до кримінальної відповідальності в теоретичному аспекті.

У науковій статті наголошується на тому, що в результаті стрімкого розвитку людства воно зустрічається із новими викликами, які потребують правового врегулювання. Одним із таких викликів є проблема надання штучному інтелекту правосуб'єктності та визнання його суб'єктом кримінального правопорушення.

Автори у роботі зазначають про досить широке використання штучного інтелекту в світі, що детерміноване його здатністю швидко аналізувати та синтезувати значні обсяги інформації й приймати виважені рішення.

У результаті аналізу сучасного стану розвитку штучного інтелекту, автори доходять висновку, що на цьому етапі визнання його суб'єктом кримінального правопорушення є неможливим, адже він позбавлений свідомості та волі. Таким чином, діяння штучного інтелекту не матиме обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення – вини.

Авторами у науковій статті проведено порівняння правового статусу юридичної особи в сфері кримінального права та штучного інтелекту. Законодавець не визнає юридичну особу суб'єктом кримінального правопорушення, однак Кримінальний кодекс України вміщує в собі розділ XIV¹ «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». На переконання авторів, у найближчому майбутньому

© СКЛЯР М.О. – студентка III курсу (Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

© НЕБОГАТІКОВА С.С. – студентка III курсу (Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)